

Most Magyarul!

Tweetalig
Hongarije Magazine

nummer 53 voorjaar 2011 € 4,95

**Hongaarse
enclave
Zobor**

Zoboralja is de naam van een streek in Slowakije in het vroegere Felvidék ofwel het noordelijke deel van het historische Hongarije van voor 1920. Zoboralja ligt niet ver van de stad Nyitra (Nitra in het Slowaaks). De streek is bekend geworden door Zoltán Kodály, de grote componist, die er

„Nederzoborland“

Zoboralja

Zoboralja egy régió neve a mai Szlovákiában, a történelmi Magyarország Felvidékén, Nyitra város közelében. A vidéknek Kodály Zoltán zeneszerző adta ezt az elnevezést, amikor ott népdalokat gyűjtött.

volksliederen verzamelde en de regio zijn naam gaf.

Moravië en vormde deze het centrum van de oostelijke provincie. Nyitra is dus een van de oudste stedelijke nederzettingen van het huidige Slowakije. In het jaar 863 kwamen de geestelijken Cyrillus en Methodus als missionarissen naar het gebied. Cyrillus was de ontwerper van

Methodus de eerste bisschop was. Rond het jaar 900 versloegen de Hongaarse troepen het Moravische leger in Zobor en kwam de regio Nyitra bij Hongarije. In de naburige dorpen vestigden zich Hongaren en ook stichtten zij nieuwe dorpen. Volgens sommige theorieën waren

voor het feit dat veel plaatsnamen in Zoboralja overeenkomen met namen uit het Szeklergebied in Transsylvanië. Het bekendste voorbeeld hiervan is het 'Slowaakse' Gimes/Ghymes tegenover het Transsylvanische Gyimes/Ghymes. Zeer waarschijnlijk was het te

Zoboralja eredetileg 13 falut foglalt magába, amelyek a Zobor hegy lábánál egymáshoz közel helyezkednek el, de ma szokás egy tágabb értelemben is használni a szót, beleértve a Nyitrától keletre fekvő minden olyan falut, amelynek magyar lakossága és hagyományai vannak. De mielőtt a falvakról szólnánk, talán érdemes néhány mondatban felidézni Nyitra városának és környékének történelmi jelentőségét.

az i. u. V. századtól kezdődött. Pribina herceg 829 és 833 között keresztény templomot emeltett. Később része lett a Nagymorva birodalomnak, a keleti tartomány központja volt, így a mai Szlovákia legrégebbi városi jellegű településének számít. 863-ban Ciril és Metód is ellátogatott e területre. Ciril alkotta meg az első szláv írást. A magyar honfoglalás idején Svatopluk volt a morva király, aki Nyitrán püspökséget alapított 880-ban.

Az első püspök Szt. Metód volt. 900 körül a magyar seregek legyőzték Zobor cseh vezér csapatait, s ettől kezdve Nyitra vidéke is a magyar állam része lett. A környékbeli falvakba magyarok költöztek ill. új falvakat is alapítottak. A területet egyes elméletek szerint székelyek őrizték, mint több határszakaszt, s ez lehet az oka annak, hogy erre felé több helységnév van, amely meggyezik erdélyi településeivel. (A legismertebb példa az itteni Gimes/Ghymes és az erdélyi Gyimes/Ghymes.) Feltehetőleg városias jellegének volt köszönhető, hogy az első magyar király, Szt. István itt találkozott bajor feleségével és élt vele itt évekig. A későbbiekben a trónörökös hercegeket itt készítették fel az uralkodásra, így a híres magyar lovagkirályt, Szt.

Lászlót is, akinek emlékét a történelmi Magyarország minden részén középkori és későbbi freskók, szobrok, legendák őrzik. Természetesen ezen a környéken még több ilyen emlék van az átlagosnál. A tatárjárás (amit helyesebb lenne mongol invázióknak nevezni) idején a vár megállította a hódítókat, s a második honalapítónak nevezett IV. Béla királyt is segítette megmenekülésében, amiért ő az ország újjáépítésekor Nyitrát szabad királyi várossá nyilvánította.

Vár
Nyitra leghíresebb látványossága a vár, benne a püspöki székesegyházzal, amelynek elődjét még Szt. István felesége, Gizella építtette. A ma látható épület román, gót és barokk részekből áll. A várból

A 6. oldalon folytatjuk

orspronkelijk bestond Zoboralja uit 13 dorpen vlak bij elkaar aan de voet van de berg Zobor. Maar tegenwoordig heeft de naam een grotere reikwijdte gekregen en vallen alle Hongaarstalige dorpen ten oosten van Nyitra onder het begrip. Alvorens het over de regio Zoboralja te hebben, wijden wij graag een paar zinnen aan de historisch belangrijke stad Nyitra en directe omgeving.

Nyitra
Nyitra werd al in de vierde eeuw voor Christus bewoond door de Kelten. Vanaf de vijfde eeuw na Christus trokken Slavische stammen naar de stad. Tussen de jaren 829 en 833 werd in opdracht van vorst Pribina een Christelijke kerk gebouwd. Later werd de stad onderdeel van Groot-

Nyitra: standbeeld van Pribina, achtergrond: het Kleinseminarium

het eerste Slavische schrift, het Cyrillisch. Ten tijde van de Hongaarse landverovering in 896 was Svatopluk koning van Moravië. Hij had in 880 in Nyitra een bisdom gevestigd, waar de heilige

het Szeklers, Székely-Hongaren, die als grensbewakers deze regio gingen bewonen, zoals ze ook elders de controle hadden over de grensgebieden. Dit kan dan heel goed de verklaring zijn

danken aan het stadse karakter van Nyitra dat de eerste koning van Hongarije, de Heilige István, ofwel Sint Stefanus, hier zijn Beierse echtgenote Gizella leerde kennen en jarenlang met haar

Írta: **Abkarovits Endre**
Nederlandse bewerking: **Edwin van Schie**
foto's: **Abkarovits Endre & Balkó Gábor**

látني a szomszédos Zobor hegyet, s az azon túl elterülő falvakat, amelyek a hegyek és az alföld találkozásánál épültek és évszázadok óta szőlőkultúrájukról is ismertek.

Zoboralja

Leginkább azonban a néprajz-tudomány tartja nyilván ezeket a falvakat, mert itt található a legészakibb összefüggő magyar népcsoport. Az 1910-es népszámlálás idején a zoboralji falvak lakosságának 90 százaléka vallotta magát magyarnak, mára azonban csak 7 faluban vannak többségben a magyarok. (Ez még fokozottabban így van Nyitra esetében. Míg a XIX. sz. végén közel egyenlő létszámban éltek ott szlovákok és magyarok, a 2001-es népszámlálás szerint a 87000 lakosból csak 1489 vallotta magát magyarnak.)

Ugyanakkor a Zoboralja egyike azon kevés vidékeknek, ahol a népviselet még él, ünnepnapokon a fiatalok is szívesen öltik magukra anyáik, nagymamáik ruháit. Ráadásul ez a terület az egyik legváltozatosabb ebből a szempontból; szinte minden falunak saját népviselete van.

Zserei népviselet-klederdracht uit Zsére

Utazások Zoboraljára

Kodály Zoltán 1906 és 1917 között több alkalommal látogatót el a Zoboraljára, ahol 947 népdalt gyűjtött. A leghíresebb talán a **A csitári hegyek alatt**. **Csitár** (Štitáre) és a szomszédos falvak gyönyörű környezetben fekszenek. Ideálisak lennének a falusi turizmus kialakítására, de hiába épülnek hatalmas há-

Nyitrai vár, székesegyház

Burcht van Nitra met domkerk

zak, ezeket nem úgy alakítják ki, hogy vendéglátásra alkalmasak lennének, külön szobákkal és fürdőszobákkal a vendégek számára. Az utazó hiába érdeklődik a különböző falvakban kiadó szobák iránt, nem talál ilyeneket egyelőre. Így a vidék iránt érdeklődőknek tanácsos vagy Nyitrán megszállni, vagy jó előre megszervezni szállásukat.

Kultúra

Zoboralja nem annyira táncra híres. Természetesen itt is táncoltak az emberek, de ugyanazt a csárdást vagy karikázót, amit más vidékeken is. A vidék elsősorban gazdag dallamkincsével, változatos és élő népviseletével, hagyományával, szokásaival hívta fel magára a néprajz- és a zenetudomány figyelmét. A vidék lakosai falvanként kissé eltérő nyelvjárásokat beszélnek. A korábbi számunkban már emlegetett

NL samenwoonde. Later werden hier de kroonprinsen voorbereid op hun regeringstaken, onder wie ook Sint László (Ladislavus), de beroemde ruiter-koning, die in alle delen van het historische Hongaarse rijk staat afgebeeld op vele middeleeuwse en nieuwere fresco's en beelden en die onderwerp is van tal van legenden. In Zoboralja zijn dan ook heel wat tastbare herinneringen te vinden aan deze koning László. Ten tijde van de invasie van de Tataren, beter gezegd de Mongolen, wist de burcht van Nyitra de aanvallen van deze bruten af te slaan. Ook was de burcht in belangrijke mate behulpzaam bij de ontsnapping van koning Béla IV, de 'tweede stichter van de Hongaarse staat'. Bij de wederopbouw van Hongarije verleende koning Béla aan Nyitra daarom de rang van vrije koningsstad.

A csitári hegyek alatt régen leesett a hó, Azt hallottam kisangyalom, véled esett el a ló, Kitérted a kezedet, mivel ölesz engemet, Így hát, kedves kisangyalom, nem lehetek a tied...

Er ligt al sneeuw aan de voet van de Csitárbergen, en jij bent, hoorde ik, schat, met paard en al gevallen. De arm waar je mij mee moet omhelzen, is gebroken, daarom kan ik niet bij je zijn vanavond...

Burcht

De bekendste bezienswaardigheid van Nyitra is de burcht met de domkerk. Op deze plaats was al door Gizella, de gemalin van koning István, een kerk gesticht. Tegenwoordig bevat de domkerk romaanse, gotische en barokelementen. De burcht kijkt uit op de nabijgelegen berg Zobor en op de reeks dorpjes gelegen in het overgangsgedebied tussen heuvels en valleien, waar ook al eeuwenlang de wijnbouw floreert.

Zoboralja

De dorpen van Zoboralja zijn vooral op volkenkundig gebied van belang: ze vormen de verst naar het noorden gelegen aaneengesloten etnische Hongaarse groep. Bij de volkstelling van 1910 noemde negentig procent van de inwoners zich hier nog Hongaar, maar vandaag de dag zijn de Hongaren alleen nog in zeven dorpen in de meerderheid. Deze teruggang is bijzonder duidelijk in de stad Nyitra: aan het eind van de negentiende eeuw was het aantal Slowaken en Hongaren ongeveer gelijk, maar bij de volkstelling van 2001 noemde zich van de 87.000 inwoners nog slechts 1489 Hongaar. Desondanks is Zoboralja een streek waar men het dragen van klederdracht nog volop in ere houdt. Op feest- en hoogtijdagen hullen ook de jongeren zich nog graag in de kleding van hun moeders en grootmoeders. Er is hier bovendien een grote verscheidenheid aan klederdrachten, bijna elk dorp heeft zijn eigen dracht!

Reizen in Zoboralja

De bekende componist en volksmuziekverzamelaar Zoltán Kodály is tussen 1906 en 1917 verscheidene keren op reis geweest in Zoboralja en verzamelde hier maar liefst 947 volksliederen. Het bekendste lied is wel **A csitári hegyek alatt**. Csitár (Štitáre) ligt met zijn buurdorpen inderdaad in een prachtige omgeving, eigenlijk ideaal voor de ontwikkeling van dorpstoerisme. Maar hoewel er overall best grote huizen worden gebouwd, zijn die niet zo geschikt voor verhuur aan vakantiegangers omdat ze geen aparte gastenverblijven met aparte sanitaire voorzieningen hebben. Helaas vroeg ik heren der vergeefs naar de mogelijkheid een kamer te huren!

Het dorp Kolon (Koliňany) met in de verte de Burcht van Gimes

észak-magyarországi palóc dialektus peremvidékén élnek, így azzal csak részben mutatnak rokonságot. Az itteni magyarság a szlovákokkal egy évezrede egy országban él, így nem meglepő, hogy a két nép dallamkincse nagymértékben megegyezik ezen a vidéken.

A tájegység egyik legfőbb jellegzetessége a hagyománytisztélet. Minden hónapnak megvoltak a népszokásai, s mivel a lakosság katolikus, ezek általában az egyházi ünnepekhez kapcsolódtak, bár gyakran kimutatható pogány eredetük is. Népviseletükre annyira vigyáztak, hogy a fiatalok a templomban álltak, nehogy összegyűrdjön a ruhájuk. A lakodalomban is állva ettek. Csak addig számítottak a ruhák újnak, míg ki nem mosták őket. Ezért egy lánynak például minden ruhadarabjából legalább tíz darabja volt, mely errefelé általában kenderből készült.

Látnivalók

Tájházak, amelyek bemutatják a régi paraszti porták helyiségeinek berendezését, több faluban található, de nem mindegyik látogatható, illetve helyenként a kulcsal rendelkező személy

megtalálása jelenthet problémát. Nyugati nyelveknek – általában Szlovákiában, még fokozottabban a falvakban – nem mindig lehet hasznát venni utazásunk

Schilderij van Viktor Simek műve

során. A legbiztosabb, ha van kíséretünkben magyarul vagy szlovákul beszélő személy. A tájházak közül meg kell említeni **Kolon** (Koliňany) faluét, ahol még a leghíresebb élő magyar építész, **Makovecz Imre** szabadtéri színpadát is megtekinthetjük. A zoboralji falvak évszázadokon át a **Forgách** család birtokához

Voorlopig lukt dat hier nog niet. Je bent eigenlijk aangewezen op de stad Nyitra of je moet op een andere manier van te voren ergens een slaapplek regelen.

Cultuur

Zoboralja heeft eigenlijk niet echt een eigen volksdansstijl, men danst hier dezelfde csárdás (parendans) of karikázó (meisjeskringdans) als elders. Toch wist Zoboralja door zijn rijkdom aan volksliederen, de afwisselende en levende klederdracht, oude tradities en volksgebruiken

wél de aandacht op zich te vestigen van etnografen en etnomusicologen. Ook heeft elk dorp in de regio min of meer een eigen dialect. Omdat Zoboralja zo ver naar het noorden ligt, lijken deze overigens niet helemaal op het in ons vorige nummer genoemde Noord-Hongaarse **palóc**-dialekt, al hebben ze er wel een aantal kenmerken mee gemeen. De Hongaren hebben in dit gebied duizend jaar lang met Slowaken samen in een land gewoond, het is dan ook geen wonder dat er een grote overeenkomst bestaat tussen Hongaarse en Slowaakse volksliedmelodieën.

Respect voor traditie staat in deze streek hoog in het vaandel! Elke maand van het jaar kent wel zijn eigen gebruiken. Omdat de bevolking voor het merendeel katholiek was, zijn de meeste feestdagen opgehangen aan kerkelijke feestdagen, al is er ook vaak nog een heidense oorsprong aan te wijzen. Men is altijd zo voorzichtig met de klederdracht omgesprongen dat de jeugd in de kerk moest blijven staan om te voorkomen dat de kleding zou kreuken. Ook bij bruiloften werd er staande gegeten! Omdat men alleen

'Lakodalmas' in openluchttheater Kolon

tartoztak. Az ő kastélyukban, **Gimes** (Jelenec) faluban rendeztek be – többek között - néprajzi kiállítást 2009-ben. A falu felett láthatók Gimes várának romjai, s a helységben kemping is működik nyáron. A legnépszerűbb felvidéki együttes, a világzenét játszó Ghymes is a faluról vette a nevét.

Hagyományörzők

Zsére (Žirany) községben él a karnagy, énektanár **Simek Viktor**, aki a zenei élet szervezője

Simek Viktor műve

mellett amatőr festőként képein a zoboralji népviseletet örökíti meg, amelyek a legarchaikusabbak a Felvidéken. Műveiből könyv is jelent meg 2010-ben **Zoboralji színek** címmel. Rendszeresen kiállításokon mutatja be festményeit Szlovákiában és Magyarországon. 2002-ben a Magyar Kultúra Lovagja címet kapta meg Budapesten.

Streekmuseum in landhuis Forgách

A térség egy másik jelentős személyisége **Jókai Mária** nyugdíjas tanítónő, néprajzkutató, aki már a tágabb értelemben vett Zoboralja **Felsőhája** (Horný Ohaj) falujában lakik. Ő négy önálló könyvben gyűjtötte össze a Zoboralja szokásait az év négy ciklusához kötődően. **Zoboralji lakodalmas** címmel színpadi kompozíciót állított össze

Etnografische tentoonstelling in Felsőhája

énekekből és szövegekből, amelyeket a környék hagyományörző csoportjai együtt adnak elő időről-időre. Ő szisztematikusan gyűjti a zoboralji népművészet tárgyi emlékeit is. A pozsonyi nemzeti múzeum zoboraljai szóttese, varrottasai jórészt az ő gyűjtésének eredményei. Saját falujában a régi iskola épületében egy teljes parasztház különböző helyiségeinek tárgyait állította ki, s ezt szívesen megmutatja. (A 156. szám alatt lakik.) Tevékenységéért a budapesti kulturális minisztérium is kitüntette.

Zoboralján nem csak a népi kultúra emlékeit érdemes megnézni, több értékes román kori templom is található a térségben. (Zobordarázs/Dražovce), **Gimeskosztolány**/Kostoľany pod Trábečom) A kistapolcsányi (Topoľčianky) kastély államfői rezidenciaként is szolgált 1920 után. A természet értékei iránt érdeklődőknek pedig a világhírű malonyai (Tesárske Mlyňany) arborétum ajánlható.

Utószó

Mint általában Szlovákia legtöbb részére – kivéve a síelés céljából utazókat -, Zoboraljára is leginkább nyáron érdemes el látogatni. Ilyenkor nem csak az időjárás kedvezőbb, de a múzeumok nyitvatartása is sokkal kiszámíthatóbb, s számos rendezvényt, fesztivált is találhatunk, ahol a vidék lakosai újra felöltik elődeik viseletét, járják táncaikat, éneklük dalaikat, bemutatják népszokásaikat. ■

kleding die nog niet gewassen was, als nieuw beschouwde, bezaten meisjes soms wel tien stuks van elk kledingstuk. Kleding werd hier doorgaans van hennepvezel vervaardigd.

Bezienswaardigheden

In een aantal dorpen zijn streekmusea ingericht die het interieur van oude boerenhuizen tonen. Maar ze zijn niet alle even gemakkelijk toegankelijk. Het is soms lastig de juiste persoon te vinden die beschikt over de sleutel. Je kunt in deze regio ook niet zo gemakkelijk uit de voeten met vreemde talen. Men spreekt er over het algemeen amper Duits of Engels. Het beste is dan om iemand bij je te hebben die Hongaars of Slowaaks spreekt! Van de dorpen met een streekmuseum is vooral **Kolon** (Kolíňany) de moeite waard. Kolon bezit

Streekmuseum in landhuis Forgách

namelijk een door **Imre Makovecz**, de bekendste nog levende Hongaarse architect, ontworpen openluchttheater. De regio Zoboralja vormde eeuwenlang onderdeel van de landerijen van de familie **Forgách**. In hun landhuis in het dorp **Gimes** (Jelenec)

is in 2009 een ethnografisch museum gevestigd en op de berg boven het dorp staat de ruïne van de burcht van Gimes. Zomers is hier ook een camping. Dit dorp heeft overigens zijn naam geleend aan een van de bekend-

Schilderij: Viktor Simek

ste volksmuziekensembles van Felvidék, Ghymes.

Schatbewaarders van Zoboralja

In het dorp **Zsére** (Žirany) woont dirigent en zangleraar Viktor Simek, die zich naast het organis-

Zoboralja) maakte ze van allerlei liederen en teksten een theatervoorstelling, die zo nu en dan wordt opgevoerd door de regionale volksdans- en volksmuziekensembles.

Mevrouw Jókai beschikt over een systematische collectie van volkskunstvoorwerpen uit Zoboralja. De weef- en borduurwerken uit Zoboralja in het nationaal Museum van Bratislava zijn voor het merendeel ook afkomstig uit haar collectie. In haar eigen dorp Felsőhája heeft ze in het oude schoolgebouw een tentoonstelling ingericht waar alle voorwerpen en meubelstukken van een complete boerenwoning te zien zijn. Zij is graag bereid de tentoonstelling te laten zien (u vindt haar op huisnummer 156). Ook zij is voor haar activiteiten door het Ministerie van Cultuur in Budapest onderscheiden. Zoboralja is niet alleen interessant om zijn ethnografische monumenten, maar ook om verscheidene romaanse kerkjes in **Zobordarázs** (Dražovce) en **Gimeskosztolány** (Kostoľany pod Trábečom). Het kasteel in **Kistapolcsány** (Topoľčianky) vormde na 1920 een tijdlang de presidentiële residentie. Voor natuurliefhebbers is het wereldberoemde arboretum van **Malonya** (Tesárske Mlyňany) aanbevelenswaardig.

Ten slotte

Behalve als je op wintersport gaat, is de zomer de beste periode om naar Slowakije op vakantie te gaan. Niet alleen het weer is dan aantrekkelijker, ook vanwege de openingstijden van musea is dit de gunstigste tijd. Dat geldt alleszins ook voor Zoboralja, waar in de zomer bovendien tal van festivals en evenementen plaatsvinden, waar de inwoners hun fraaie klederdracht tonen, hun aparte volkstradities en dansen laten zien en hun oude liederen laten weerklinken... ■

www.zoboralja.sk

Katonaidő

Amikor még tizenkét év volt a katonaidő, Macskay Mariska vőlegényét is sor alá vitték a vármegye urai.
- Leugrom a gimesi vár legmagasabb fokáról, előlöm magamat, ha elviszik az uramat - sikoltozott Mariska.
- No, ha ezt megteszed, akkor talán otthon maradhat...
Felöltözött Mariska szép koloni öltözetbe, tizenkét vasalt szoknyát vett magára, s felment a vár legmagasabb fokára.
- Most segíts Uramisten! - s azzal alávetette magát. Jól számított. A sok rakottsoknya felfogta az esését, mintha ejtóernyő lett volna rajta, haja szála sem görbült. Az urak kénytelenek voltak szavukat tartani, es Jóska elengedték.

Magyar Zoltán által gyűjtött zoborvidéki mondákról és hiedelmekről készült **Mindentudó fű c. könyvből (2002)**, amely a www.zoboralja.sk honlapon is olvasható és letölthető.

Militaire dienst

Heel lang geleden in de tijd dat men nog twaalf jaar in militaire dienst moest, werd op een dag ook de verloofde van Mariska Macskay opgeroepen voor het leger. 'Ik spring van de hoogste top van de Burcht van Gimes en pleeg zelfmoord, als ze mijn man meenemen,' krees Mariska echter. "Nou, als je dat echt doet, dan mag hij misschien wel thuisblijven...'
Mariska trok haar mooie klederdrachtjurk uit Kolon aan, die wel twaalf stijf gestreken rokken had, en kom naar het hoogste punt van de burcht. 'God, help me,' riep ze, en stortte zich in de diepte. Maar ze had het goed bekeken: door de vele rokken werd haar val, als had ze een parachute, dusdanig afgeremd, dat er niet eens één haar van haar hoofd bewoog!
De hoge heren moesten woord houden en lieten Jóska gaan.

Uit **Het alwetende kruid, een verzameling sagen en vertellingen** bijeengebracht door Zoltán Magyar, verschenen in 2002 en te vinden op www.zoboralja.sk.

